

#IEDEREEN
AANBOORD

Een interreligieus
en interlevens-
beschouwelijk
samenlevings-
beleid

donderdag
29.02.2024
19u - 22u
Het Bewegingshuis Hasselt
Zaal de Foyer

Interlevensbeschouwelijk samenlevingsbeleid

Een samenvattend verslag van het leerdebat te Hasselt, 29/02/24.¹

Inhoud

1. Inleiding	2
2. De officiële erkenning van levensbeschouwingen.....	3
2.1 Publieksvragen	6
3. Arbeidsbeleid: Flexibilisering van feestdagen	7
4. Het VILD en het middenveldorganisaties	8
4.2 Publieksvragen:	10
5. Onderwijsbeleid en interlevensbeschouwelijke dialoog	11
6. De plaats van levensbeschouwing in de media	13
6.2 Publieksvragen:	15
7. Het erkennen van de levensbeschouwelijke eigenheid van overheidspersoneel	17

¹ Dit is een samenvattend verslag, en geen woord-voor-woord transcriptie. Verschillende dingen werden geparafraseerd of ingekort om de leesbaarheid te vergroten.

1. Inleiding

Het blijkt vandaag dat levensbeschouwing, religie en beleid iets meer met elkaar willen én kunnen te maken hebben. Er liggen natuurlijk ook een aantal dossiers op tafel in de politiek. Bij ORBIT vzw zijn wij ook de kar aan het keren. Op nationaal niveau gaan we veel meer inzetten op de **solidaire samenwerking** tussen religies en levensbeschouwingen om samen lokale of regionale kwesties aan te pakken. Deze interlevensbeschouwelijke groepen denken dan aan oplossingen voor verkeersonveiligheid, klimaat, armoede, en andere problemen die zich stellen. Dat gaan we dit jaar beginnen ontwikkelen, maar dat wil niet zeggen dat we het thema van levensbeschouwing in de samenleving en beleid gaan loslaten. Daarom dit debat.

We hebben [pasklare zinnen](#) uitgewerkt in samenwerking met lokale initiatieven, organisaties en andere experts rond een aantal maatschappelijke uitdagingen. Als je in een gesprek terecht komt waar men zoekt naar een goede inhoud voor een **bestuursakkoord**, kan je deze pasklare zinnen gebruiken om tot compromissen te komen. Zo kunnen we een aantal stappen vooruitzetten inzake interlevensbeschouwelijk samenleven.

Onze panelleden stellen zichzelf voor:

Bert de Munck, historicus en coördinator van het onderzoeksproject [Soligion](#). Dit project focust op levensbeschouwelijk geïnspireerde solidariteitsinitiatieven en hun relatie met publieke instellingen.

Kelly Keasberry, **theoloog**, **journalist** en **ziekenhuispastor** aan AZ Monica. Ik schreef ook een boek '[Geworteld in verbinding](#)' over een verbindende ecologische theologie. Dit gaat ook over het belang van samen werken aan de verschillende dynamieken van de ecologische crisis en ongelijke verdeling, over politieke en religieuze grenzen heen. Ik besteed dus ook veel aandacht aan interreligieuze dialoog.

Mijn naam is **Samira Bedraoui**, rechtenstudent aan de UHasselt, en voorzitter van de [studentenvereniging Hidayat](#). We hebben deze organisatie opgericht om een stem te geven aan moslimstudenten in de academische wereld. Ik ga vandaag het **studentenperspectief** vertegenwoordigen.

Ik ben **Jonas Slaats**, de kluzenaar van Boldenberg, voor diegenen die dat kennen. Ik doctoreer rond hedendaagse spiritualiteit in een seculiere context. Ik ben **schrijver** van [verschillende boeken](#) (link) en **docent** inzake levensbeschouwing en diversiteit in het onderwijs.

Politieke vertegenwoordigers:

Sonia Moro (Groen), ik ga nu opkomen voor de verkiezingen op de 2^e plaats in de kamer.

Funda Oru (Vooruit), lijsttrekker voor de Kamer en voormalige schepen van Samenleven in Heusden-Zolder.

Laurence Libert (Open Vld), schepen van openbare werken in Hasselt, en 2^e plaats voor de Kamer.

Bekir Kablan (cd&v), jongerenvoorzitter van cd&v en gemeenteraadslid Tessenderloo.

Ayşe Yiğit (PVDA), senator en nationaal en provinciaal kaderlid bij PVDA, en op de 3^e plaats voor de Kamer in de provincie Henegouwen.

(N-VA kon niet aanwezig zijn)

2. De officiële erkenning van levensbeschouwingen

*Pasklare zinnen voor het federaal regeerakkoord: "Er wordt voortgang gemaakt met **de erkenning van religies en levensbeschouwingen**. Na de parlementaire goedkeuring van de erkenning van het boeddhisme, wordt in eerste instantie binnen een **redelijke termijn** en in alle **transparantie** ook de erkenning van het hindoeïsme en sikhisme mogelijk gemaakt."*

Kelly Keasberry: Het verzoek voor de officiële erkenning van het hindoeïsme werd al **meer dan 10 jaar geleden** ingediend bij de overheid, door vertegenwoordigers van de ongeveer 20'000 hindoes in België. Veel sikhs hebben trouwens meegevochten voor België tijdens de eerste Wereldoorlog. Ze hebben zich ingezet voor dit land.

Een officiële erkenning (in redelijke termijn) is belangrijk om **vrijheid van religie** te waarborgen en religieuze **diversiteit** te ondersteunen. Het bevordert **sociale cohesie**, en versterkt **internationale betrekkingen** en diplomatieke relaties.

De katholieke krijgt subsidies op basis van het aantal inwoners van een parochie, terwijl de subsidies van andere levensbeschouwingen gebaseert is op hun achterban, terwijl dit heel moeilijk te tellen is. Ze verdienen een **gelijke behandeling** om hun levensbeschouwing ook vorm te geven.

Vooruit (Funda Ora): Ik ben geen expert in erkenningsprocedures, maar het is belangrijk om in **gesprek** te blijven gaan met alle geloofsgemeenschappen. Als er een draagvlak is moet bekeken worden wat de noden zijn en wat er gefaciliteerd kan worden.

PVDA (Ayşe Yiğit): De plaats van de religieuze gemeenschappen in de samenleving is heel belangrijk voor mij, alsook dat er **geen 2 maten 2 gewichten behandeling** plaatsvindt. In ons partijprogramma ijveren we voor de mogelijkheden voor levensbeschouwelijke gemeenschappen om onder elkaar te organiseren en hun eigen organen vormen. **Middenveldorganisaties** zijn sowieso een heel belangrijk element bij de PVDA, door de meerwaarde die ze kunnen betekenen voor de samenleving. Uiteindelijk hanteren alle geloofsgemeenschappen universele waarden en als we ze bij elkaar voegen, kunnen we zien hoe fel we op elkaar lijken. Daarnaast staat in ons programma dat **alle gemeenschappen hun feesten en speciale dagen in de openbare ruimte zouden mogen vieren**.

Open Vld (Laurence Libert): Wat betreft het boeddhisme is een belangrijke eerste stap gezet, en moeten de adviezen gevraagd worden aan de Raad Van State, en het Vlaams en Waals gewest. Ik verwacht dat deze erkenning wel rond zou zijn in de volgende legislatuur. Dan is de volgende stap het hindoeïsme, dan wordt daar gekeken naar het **aantal gelovigen en het maatschappelijk belang**. We moeten de erkenning en de subsidiering wel even los van elkaar zien. Het erkennen van levensbeschouwingen is belangrijk, omdat we op deze manier een **gesprekspartner** erbij krijgen. Deze vertegenwoordiger kan de geloofsgemeenschappen **mee responsabiliseren** inzake inburgering en dergelijke. Wat de subsidiëring betreft, zien we binnen onze partij ook dat een **groot deel van de middelen voor geloofsgemeenschappen naar de katholieke kerk** gaat. De Open Vld pleit dus voor een **nieuw financieringsmodel**, waarbij burgers bij het invullen van hun belastingsbrief zelf kunnen aangeven naar welke religie of levensbeschouwing hun belastingsgeld zou gaan.

cd&v (Bekir Kablan): Bij de cd&v staan wij **voluit achter de erkenning** van verschillende levensbeschouwingen. Als christendemocraten geloven wij dat elke mens een spiritueel wezen is dat vanuit een zinvolle levensbeschouwelijke visie in het leven staat en zorg draagt voor zichzelf en de ander. Net zoals de overheid miljarden investeert in de fysieke ontwikkeling van haar burgers door subsidiëring van sport, is het **ook logisch dat er geïnvesteerd wordt in de spirituele ontwikkeling van de burgers**. Als er dus een vraag komt voor de erkenning van een religie of levensbeschouwing, moet men dat zeker niet negeren.

Groen (Sonia Moro): Zoals Kelly vermeldde zijn er verschillende **voordelen** bij het erkennen van levensbeschouwingen. Het verzoek tot de officiële erkenning van het hindoeïsme dateert van 2013. Bij het boeddhisme werd het verzoek in gediend in 2006, en duurde het tot nu dus al **bijna twintig jaar om hun**

erkenning te krijgen. Het lijkt af te hangen van de bevoegde minister of erkenning gegeven zal worden. Het is dus belangrijk dat er meer **helderheid** komt in de criteria van de erkenning, en dat geloofsgemeenschappen **niet slechts mogen afhangen van de zegen van de minister.** Wat betreft de financiering, pleit Groen ervoor om te kijken wat er leeft onder de mensen en te kijken **hoeveel mensen** behoren tot de verschillende levensbeschouwingen en op basis daarvan de **subsidies te verdelen.** Er mag dus **geen voorkeursbehandeling** zijn.

Didier (moderator): **Hoe wordt er in jullie partijen over religie en levensbeschouwing gesproken?**

cd&v (Bekir Kablan): Ik denk dat het wel algemeen geweten is dat de christendemocraten altijd voor religie en levensbeschouwing zijn geweest. Dat is een belangrijke stuk binnen onze partij, er wordt zeer **positief** naar gekeken.

Vooruit (Funda Ora): Voor Vooruit is het belangrijk dat iedere burger de kans krijgt om zich op een vrije en veilige manier te ontwikkelen **identiteitsontwikkeling** te doen. Religie en spiritualiteit maken daar een onderdeel van, dus het is aan de overheid om te garanderen dat iedereen ook uiting kan geven aan zijn of haar geloof of spiritualiteit, zoals we later ook zullen bespreken in de laatste pasklare zinnen.

PVDA (Ayşe Yiğit): De PVDA heeft bijvoorbeeld een **nationale commissie over racisme en diversiteit**, waar religie ook een onderdeel van is. Maar ik wil wel graag een werkpuntje aanhalen hierover. **Hoe meer diversiteit** binnen deze commissie, **hoe meer en hoe beter de invulling** gebeurt. We hebben voeling met de mensen op straat en krijgen vaak feedback, maar het **boeddhisme en hindoeïsme** komen niet echt op tafel tijdens discussies. Dit is dus een les voor mij dat ik vandaag meeneem en dat ik ook zal bewaken.

Didier (moderator): In Limburg is er trouwens ook een sikhtempel gebouwd, de enige nieuwbouwtempel in België.

Open Vld (Laurence Libert): In onze partij **praten niet echt actief over religie**, maar er is wel respect natuurlijk. Het is belangrijk dat mensen in alle vrijheid en veiligheid hun religie of levensbeschouwing kunnen invullen, met respect voor de grondwet natuurlijk.

Groen (Sonia Moro): We zijn heel bewust van de **superdiversiteit** bij Groen. We hadden het net over internationale betrekkingen, als iemand van India komt, dan brengt die zijn levensbeschouwing mee naar hier. Dat maakt deel uit van de identiteit. Bij Groen hanteren we dus een **holistische benadering** van de persoon.

2.1 Publieksvragen

1. Het lijkt alsof iedereen heel open staat voor religie en diversiteit, maar als je de subsidiëring van de kerk wil veranderen, dan moet je een **grondwetswijziging** doorvoeren. Daar is een twee derde meerderheid voor nodig? Hoe zien jullie dit in de praktijk?

2. Mijn suggestie komt vanuit het perspectief van de minderheden, de niet-erkende levensbeschouwingen, zoals de Baha'i, de alevieten, etc. Waarom organiseren we de **subsidies** voor levensbeschouwingen niet **op basis van activiteiten**, zoals alle andere subsidies geregeld zijn, in plaats van op basis van erkenning en inwoners of hoeveelheid aan aanhangers? Op deze manier heeft iedereen er recht op, ook de minderheidsreligies die met te weinig zijn om recht te hebben op een officiële erkenning.

3. Ongeveer een maand geleden is voor de eerste keer een vereniging gesticht voor het **sjamanisme**. Dat is heel duidelijk een spirituele beweging, maar dat is een minderheidsgroep die de erkenningscriteria van 10'000 aanhangers niet kan halen. Waar kunnen wij dan terecht voor subsidiëring en erkenning?

Antwoorden van politici:

Groen (Sonia Moro): Er is vooral nood aan meer **helderheid, kennis en transparantie** over de erkenning en de gemeenschappen; Veel zaken zijn onduidelijk en ongeweten.

Open Vld (Laurence Libert): Bij ons heeft Maurits Vande Reyde uitgerekend dat de 93% van de subsidiëring voor geloofsgemeenschappen naar de rooms-katholieke kerk gaat (naar de erediensten, gebouwen, personeel, etc), terwijl ik denk we op dit moment niet kunnen zeggen dat 93% van de bevolking actief rooms-katholiek is. We hebben daar dus een **scheeffrekking in de subsidies**. We zijn expliciet voorstander om een **grondwetswijziging** door te voeren om het subsidiesysteem aan te passen. Dat zal zeker ook ter sprake komen in ons verkiezingscongres volgend weekend.

Vooruit (Funda Ora): Als overheid moet je koesteren dat mensen op basis van gedeelde waarden bij elkaar komen voor en geloofsgemeenschappen en verenigingen oprichten. Het is dus belangrijk om de **lijnen open te houden**, om te weten hoe ze staan in de samenleving. Als we inderdaad horen dat 93% naar de rooms-katholieke kerk gaat, dan lijkt dat niet meer van deze tijd te zijn. Ook wij zijn momenteel aan het kijken naar een **nieuwe verdeelsleutel** rekening houdend met de actuele samenleving.

Didier (moderator): Het lijkt dat het gewicht van de levensbeschouwingen in de samenleing zo is toegenomen dat iedereen wel een tandje moet gaan bijsteken in de knowhow en het weten wat er speelt en wat er leeft.

3. Arbeidsbeleid: Flexibilisering van feestdagen

*Pasklare zinnen voor het federaal regeerakkoord: "Om werknemers die niet behoren tot de Rooms-Katholieke geloofsovertuiging toe te laten ook officiële verlofdagen op te nemen op de voor hen belangrijke feesten, komen de sociale partners overeen om **twee bestaande officiële verlofdagen uit de Belgische jaarkalender flexibel te maken**. Dat wil zeggen dat ze kunnen opgenomen worden op een dag naar keuze. Meer concreet kunnen de maandag na Pasen (tweede Pasen) en de maandag na Pinksteren (tweede pinksterdag) daarvoor opportuun zijn. Deze twee vrij in te plannen dagen behouden het statuut 'officiële feestdag'. Voor een joodse, islamitische, vrijzinnige of andere collega is het daardoor eenvoudiger om verlof te kunnen vragen aan de werkgever. De regering brengt daartoe de sociale partners samen voor overleg."*

Didier (moderator): Wat vinden de politici van het flexibiliseren van officiële feestdagen?

PVDA (Ayşe Yiğit): In ons programma stellen wij een **gemeenschapsdag** voor. Deze bijkomende en flexibele feestdag kan iedereen opnemen om een religieus of levensbeschouwelijk feest te vieren met hun familie.

Vooruit (Funda Ora): Voor ons zijn flexibele feestdagen zeker **bespreekbaar**, bijvoorbeeld voor het feest aan het einde van de Ramadan. Maar het is ook belangrijk om **gedeelde feestdagen te behouden**, om zo een gedeeld project te hebben. Flexibiliteit is zeker wel bespreekbaar.

Open Vld (Laurence Libert): Ik vind dat je daar als werkgever in dialoog over moeten kunnen gaan, zeker als je weet dat je werknemer actief een geloof beoefent. Ik denk dat die flexibiliteit **in de praktijk** dus wel wordt geregeld **op basis van gesprekken tussen werkgever en werknemer**. Ik pas dat zelf ook toe in mijn bedrijf, maar ik ben geen voorstander om extra verlofdagen te geven en die te koppelen aan elk individueel geloof. Er zijn ook veel niet-katholieke mensen die katholieke feestdagen op hun eigen manier interpreteren. Iedereen kan dus op zijn eigen manier invulling geven aan zo'n feestdag.

4. Het VILD en het middenveldorganisaties

Pasklare zin voor het Vlaamse regeerakkoord: "De Vlaamse Interlevensbeschouwelijke Dialoog (VILD) wordt hertekend tot het **Vlaams Interlevensbeschouwelijk & interreligieus Beraad (VIB)**. Het wordt een actieve werkplaats waar door vertegenwoordigers van erkende erediensten/levensbeschouwingen en op uitnodiging het middenveld en academici, thema's behandeld worden over het samenspel tussen de democratische rechtstaat en de erkende religies/levensbeschouwingen, op basis van de Grondwet. Het VIB wordt actief betrokken aan tafel van de Vlaamse Overheid als **gesprekspartner** rond maatschappelijke vraagstukken die lokale gemeenschappen raken. De Vlaamse Overheid spoort het VIB aan de interreligieuze en interlevensbeschouwelijke **dialoog** in Vlaanderen te stimuleren."

Bert de Munck: Het is belangrijk dat het VILD bestaat, maar er is veel te weinig kennis over. De potentie ervan wordt niet benut. Ze zouden meer op een structurele manier als **gesprekspartner** benut moeten worden bij **beleidsvoorbereidend werk**. En dit niet enkel bij beleid over religie en inburgering, maar ook over **economie, onderwijs**, en dergelijke.

Bij Soligion hebben we bijvoorbeeld gemerkt dat verschillende religieus geïnspireerde organisaties of verenigingen geen beroep kunnen doen op bepaalde subsidie kanalen. Hun projecten voor armoedebestrijding bevatten soms ook religieuze aspecten (zoals een iftar-maaltijd), en door dit religieuze aspect voldoen ze niet aan de **criteria van de gemeentelijke subsidies**. Ik denk dat we dus ook moeten nadenken over deze criteria. Met behulp van een gesprekspartner op **lokaal vlak**, of een **interlevensbeschouwelijke bruggenbouwer**, zou deze misvatting kunnen vermeden worden.

Het VILD bestaat trouwens ook enkel uit de erkende religies en levensbeschouwingen. Ze zouden hun platform dus kunnen optimaliseren door het **verbreden** en openen voor levensbeschouwingen die **(nog) niet erkend** zijn.

Didier (moderator): Wat vinden de politici daarvan? En kenden jullie het VILD eigenlijk?

Vooruit (Funda Ora): Ik kende dit eerlijk gezegd niet, maar voor Vooruit is het zeker **belangrijk** om deze dialoog te behouden structureel in te zetten. Hoe dit er administratief zou uitzien, is van minder belang. Maar in onze superdiverse

samenleving, is een platform voor interlevensbeschouwelijke dialoog zeker van belang, en **ook niet enkel als er problemen zouden opkomen**.

PVDA (Ayşe Yiğit): Ook ik kende dit Vlaamse orgaan niet, maar ik ken lokale groepen voor interlevensbeschouwelijke dialoog, en ik leer veel uit hun activiteiten. Ik wil nog eens extra benadrukken wat je zei, dat de geloofsgemeenschappen betrokken worden op **alle beleidsdomeinen**, niet enkel over religie, maar ook economie, onderwijs en alle andere thema's. Dit is deel van een bredere strijd in de politiek, voor het waarderen van diversiteit, in plaats van het focussen op de verschillen tussen ons.

cd&v (Bekir Kablan): Ik kende het VILD niet, maar na wat onderzoekswerk bleek dat dit orgaan zeker **niet onderschat** mag worden. Blijkbaar kunnen de vertegenwoordigers in het platform wel beleidsthema's op tafel leggen als ze dat zouden willen. Het is ook **geen openbare instelling**, wat eigenlijk wel belangrijk is, zodat ze openlijk het debat kunnen aangaan, zonder dat alles wat ze zeggen in een openbaar verslag komt. Op gemeentelijk vlak, vinden we wel dat het altijd **van onderuit moet komen**. In bepaalde gemeentes is er misschien een nood aan een lokale interlevensbeschouwelijke gesprekspartner tussen de beleidsmakers en de burgers, maar we kunnen **dit niet opleggen** in alle gemeentes als ze daar geen nood aan hebben.

Open Vld (Laurence Libert): Interlevensbeschouwelijke dialoog is zeker **belangrijk**. Bij Hasselt kwam er bijvoorbeeld een problematiek op tafel over de islamitische begraafplaatsen, maar via dialoog hebben we dit makkelijk kunnen oplossen.

Groen (Sonia Moro): Ook ik kende het VILD niet. Dialoog in het algemeen is uiteraard wel belangrijk, je kan **niet over de mensen beslissen, maar met de mensen**. Je moet luisteren naar wat er leeft. Ik vond het heel interessant wat je vermeldde over de solidariteitsprojecten die geen **subsidies** zouden krijgen als ze religieus geïnspireerd zouden zijn?

Bert De Munck: Inderdaad, dit gaat over projecten rond armoedebestrijding zoals voedselbanken door **religieus geïnspireerde organisaties**, en in het reglement staat dat je **niet gesubsidieerd** kan worden voor religieuze activiteiten. Dat creëert een soort **uitsluiting** die strikt genomen niet nodig is. Ook bij erkende levensbeschouwingen. Dat leidt ook tot veel fricties tussen bijvoorbeeld OCMW's die religieus geïnspireerde organisaties. Daarnaast is er een soort **wantrouwen**, vaak onterecht, omdat ze er bijvoorbeeld ervan uitgaan dat ze bij hun voedselbedeling zouden uitsluiten op basis van religie. Deze (**exclusieve**) **neutraliteit** is daadwerkelijk een hoog spanningsveld.

4.2 Publieksvragen:

1. In ons lokale interlevensbeschouwelijke groep in Heusden-Zolder organiseren we al jarenlang gemeenschappelijke vieringen, maar wanneer de activiteiten over maatschappelijke problemen gaan, of over Israel-Palestina, gaat het veel moeilijker om steun te krijgen van de gemeente. We hebben nochtans allemaal - mensen vanuit verschillende levensbeschouwingen - dezelfde problemen, met school en armoede en werk en dergelijke, maar we raken niet aan een gesprek over levensbeschouwelijke grenzen heen. Ik vind dat de **gemeente niet genoeg investeert in een warme samenleving, in interlevensbeschouwelijke solidariteit.**

2. Er is de nood om een **nieuw middenveld** te creëren anders sneuvelt de democratie.

3. Met onze groep van interlevensbeschouwelijke dialoog Limburg zijn we een **interlevensbeschouwelijk centrum** aan het uitbouwen in Godsheide (Hasselt). Vaak organiseren we hier lezingen en gespreksavonden. Hier in Hasselt heb je het ILN, het netwerk van de stad zelf, en hun ambtenaar mocht plots niet meer naar onze vergaderingen komen. De **stekker is eruit getrokken.**

Didier (moderator): Ik kan daar ook aan toevoegen dat het **Agentschap Integratie en Inburgering** een heel **bloeiende samenwerking** had met een interlevensbeschouwelijke middenveld. Nu is dat enkel op vraag. Levensbeschouwing is dus uit het Agentschap wat **weggetrokken** om daar proactief mee bezig te zijn. In verschillende provincies fungeerde het interlevensbeschouwelijke middenveld als deel van het verhaal om inburgering mee waar te maken, maar nu moet het omgekeerde komen en dan zullen we wel zien of we ermee samenwerken.

Bert de Munck: Bij Soligion zien wij inderdaad ook deze evolutie dat de **samenwerking tussen de gemeente en het middenveld moeilijker** geworden is.

Vooruit (Funda Ora): We hebben in Heusden-Zolder wel verschillende solidariteitsinitiatieven, misschien niet expliciet religieus, maar wel initiatieven om die verbondenheid te overstijgen. Maar zoals je zegt het **middenveld van vroeger bestaat niet meer.** Overal hebben ze het probleem dat ze verschillende gemeenschappen niet kunnen bereiken. Zo zat ik op een dorpsraad en toen ik rondkeek zag ik enkel mensen die al op pensioen waren en ik was de enige jonge persoon, en de enige persoon met migratieroots. Jonge mensen hebben het moeilijk om rond te komen en geen energie meer om zich te engageren. We moeten naar **andere manieren** kijken om die

verbondenheid te stimuleren. Het is wel echt een jammere evolutie dat het middenveld aan het afbrokkelen is.

cd&v (Bekir Kablan): Ik denk niet dat het middenveld aan het afbrokkelen is. Mensen komen samen als het moeilijk is. Vroeger was het middenveld ontstaan in moeilijke tijden, zoals de christelijke arbeidersbeweging. Nu zijn we zo'n moeilijke tijden dat ik denk dat **dat middenveld – weer van onderuit – geactiveerd zal worden**, omdat dit zeer nodig blijkt te zijn.

PVDA (Ayşe Yiğit): Ten eerste denk ik dat je daar als enige persoon met een migratie-achtergrond zat, omdat veel mensen met een migratieachtergrond **niet meer geloven dat er iets kan veranderen**. Ten tweede, ben ik akkoord dat er te weinig betrokkenheid is, en inderdaad van onderuit moet gebeuren, maar **het probleem is dat het middenveld afgekraakt is**, omdat het **ondergesubsidieerd** werd door de overheid. Het moet **van onderuit groeien**, maar **van bovenuit** moet het **ondersteunt** worden.

Bert de Munck: Ik denk dat er net heel veel van onderuit gebeurt, zoals ook Hidaya, een studentenorganisaties die zich focust op moslims. Het probleem is dat het **beleid** een omslag gemaakt heeft, **weg van levensbeschouwelijke of etnisch-culturele organisaties**, omdat die worden beschouwd als 'enkel voor hun eigen gemeenschap', en 'exclusief' in plaats van inclusief. Onderzoek wijst uit dat organisaties die op hun eigen gemeenschap gericht zijn, net heel **integratiebevorderend** zijn. Omdat men ervan uitgaat dat we enkel mogen subsidiëren waar er een culturele mix is, maar dat is een vergissing.

5. Onderwijsbeleid en interlevensbeschouwelijke dialoog

*Pasklare zinnen voor het Vlaamse regeerakkoord: "In het kader van het onderwijsbeleid worden in het secundair onderwijs de **levensbeschouwelijke vakken** **geherwaardeerd** en uitgebreid met een vak **Interlevensbeschouwelijke Dialoog** in de eerste, tweede en derde graad. Interlevensbeschouwelijke competenties worden zo aangeleerd, langs de kennis van wereldreligies en levensbeschouwingen. Leerkrachten worden gestimuleerd om een **opleiding** over interlevensbeschouwelijke competenties en interlevensbeschouwelijke dialoog te volgen, om leerlingen te kunnen begeleiden in de klas. De overheid stimuleert hogeschoolstudenten voor een richting '**Religie, levens-beschouwingen en interlevensbeschouwelijke dialoog**' in alle **lerarenopleidingen** om zodoende over meer leerkrachten te beschikken die het vak interlevensbeschouwelijke dialoog' kunnen doceren.*

Didier (moderator): Worden levensbeschouwelijke vakken genoeg gewaardeerd? Wat vind je van de toevoeging van het vak interreligieuze Dialoog in alle graden van het secundair onderwijs?

Jonas Slaats: **Als iemand afstudeert, wil je dat die een bolleboos is in wiskunde, of wil je dat die een goede persoon is, die goed met anderen kan samenleven?** Dat tweede op de eerste plaats hoop ik toch? Dat is in essentie een levensbeschouwelijke kwestie: wat is mijn plaats in de samenleving en die van een ander?

Het godsdienstvak wordt **niet gewaardeerd**. Het is vaak ook het laatste uurtje op vrijdag, omdat de leerlingen dan al minder opletten, en zodat het vervangen kan worden door een inhaalles Frans indien nodig. Dus ik sta achter het toevoegen van een extra uur, maar het probleem is dat die wekelijkse twee uren (in het basisonderwijs) vaak al niet volledig ingevuld worden.

Secularisering brengt veel problemen met zich mee: leerkrachten die godsdienst of interreligieuze dialoog doceren maar eigenlijk levensbeschouwelijke analfabeten zijn, het hoofddoekenverbod die competente leerkrachten niet laat lesgeven, ... Ook het opdelen in schotten; in het Gemeenschapsonderwijs worden islam en christendom en andere erkende levensbeschouwingen **opgesplitst in aparte vakken**. Dat hoeft niet per se problematisch te zijn, want er is toch interreligieuze dialoog. Maar het probleem is dat er ook leerkrachten godsdienst zijn die enkel nominaal gedoopt zijn maar eigenlijk weinig kennis erover hebben, terwijl iemand die er veel over kent, maar moslim is van achtergrond, niet zou worden toegelaten om deze godsdienstlessen te geven. Als we dit willen verbreden en openen, dan moeten we de **Grondwet aanpassen**. Maar als we de Grondwet aanpassen, dan gaat het gevolg zijn dat ze de godsdienstlessen helemaal afschaffen, en bijvoorbeeld vervangen door het [LEF-vak](#) (een algemeen vormend vak over Levensbeschouwing, Ethiek en Filosofie). Het gevaar van dat **LEF-vak**, hoewel veel mensen dat een goeie optie vinden, is dat dit eerder een pure **kennisvak** is, terwijl godsdienst heel expliciet een vak van binnenuit ook is, waar je je eigen ziel op tafel mag leggen. Ik heb dus heel veel schrik dat de **reële spirituele component** die nu in levensbeschouwelijk onderwijs zit, verloren zal gaan.

We moeten ook beseffen dat er wel al lessen worden gegeven over **Interreligieuze Dialoog**, namelijk **minstens 6 lessen per jaar** (in theorie). Er zijn ook katholieke dialoogscholen in de praktijk eigenlijk, die veel meer aan interreligieuze dialoog doen, omdat ze lesgeven aan klassen waarvan meeste leerlingen een islamitische achtergrond hebben. Aan de andere kant zijn er

leerkrachten die religieus analfabeet zijn, ervan weglopen, en in de praktijk veel minder dan 6 lessen per jaar aan interreligieuze dialoog doen.

Ik sta dus vooral achter het **herwaarderen** (of re-alfabetiseren) van godsdienstvakken, en dan gaan automatisch die andere dingen ook komen. We moeten dus **in het middenveld en de samenleving religie terug een plaats geven**, in plaats van terug te trekken in een seculiere kramp. Het gaat om het **de-seculariseren van de geest**.

Didier (moderator): Het gaat dus om een **ontzieling** in de samenleving. Hoe zit dat in het **mediabeleid**?

6. De plaats van levensbeschouwing in de media

*Pasklare zinnen voor het Vlaams regeerakkoord: "In het kader van het Vlaamse mediabeleid wordt – in overleg met de VRT openbare omroep (radio, TV en digitale platformen) en de regionale televisieomroeporganisaties gewerkt aan **ruimte** voor specifieke programma's van alle erkende **erediensten/levensbeschouwingen** die zendtijd wensen. De **zendtijd** en de **digitale communicatie** worden ingezet als communicatiekanaal voor de eigen achterban en de brede samenleving. Daarnaast is er een helder omschreven **omroepenbeleid** over de plaats die zingeving, religie en levensbeschouwing in breed perspectief krijgen in het kader van de eigen programma's en de digitale communicatie."*

Kelly Keasberry: De CEO van de VRT vroeg zich af of het wel de plaats is van de publieke omroep om erediensten uit te zenden. Natuurlijk is dat nodig. De publieke omroep wordt betaald van subsidies van burgers, en moet dus ook een **afspiegeling** zijn van de samenleving.

Er is ook het probleem van **religieuze ongeletterdheid**, zoals eerder vermeldt. Het tegenargument is dat religies steeds aan bod komen in diverse programma's, zoals Terzake. Maar omdat er geen specifiek beleid rond levensbeschouwing en religie is, komen er een aantal problemen bij kijken. De levensbeschouwingen komen niet gelijkmatig aan bod, en het is geen afspiegeling van de samenleving. Net zoals de algemene religieuze **ongeletterdheid** in de samenleving, is er ook bepaalde bias of **vooringenomenheid** bij journalisten die leidt tot bepaalde generalisaties in het beeld dat gecreëerd wordt. Wanneer iemand bijvoorbeeld ervoor kiest om een migrant met een andere religie aan het woord te laten, is dat bijna altijd een Marokkaanse moslim, en denkt men niet echt aan hindoes, sikhs, of

christelijke migranten. Dus het is heel belangrijk om te weten hoe de religieuze kaart van België eruitziet, en om iedereen een **gelijke**, en **eerlijke** plek in de media te bieden.

Momenteel wordt religie vooral als een probleem afgeschilderd in de media, zoals over Godvergeten, of radicalisering bij moslims. Het is cruciaal om ook **positieve** beelden te tonen, bijvoorbeeld mensen die deze problemen bestrijden, **moslims die veel inspiratie houden uit hun geloof en samenbindende rollen vervullen in de samenleving**. Enkel door ook deze stemmen een podium te geven, kan je de super diverse samenleving afbeelden. Ik heb bijvoorbeeld eens Mohamed Ridouani (de burgemeester van Leuven) geïnterviewd, en ik kreeg daar kritiek op omdat het een katholiek blad was en zo iemand daar niet in zou moeten staan. Het is net ontzettend belangrijk om dat gewoon wel te doen, en deze stemmen een podium te geven. Alleen op deze manier verbeeld je eigenlijk de superdiverse samenleving, en geef je mensen een **evenredige** stem.

Didier (moderator): En er is meer dan de VRT. Er is ook de regionale omroep, waar de minister van media ook invloed over heeft. Wie wil reageren op deze problematieken in het onderwijs en de media?

cd&v (Bekir Kablan): Bij cd&v zien we inderdaad ook deze **negatieve gevolgen van de liberalisering of de secularisering** op de samenleving. Religie moet weg uit media, uit onderwijs. Terwijl het onderwijs vroeger precies toch wel beter was. Ik zie toch wel een beetje een verband daarin. Je ziet nu allemaal getalenteerde vrouwen afstuderen met **hoofddoek** die dan geen kans krijgen. Je ziet de **dalende resultaten** van wiskunde, Nederlands, etc. En dan twijfelen we om die leerkrachten in te zetten omwille van religieuze redenen? Dat vind ik ontzettend jammer. Daarnaast zijn we bij cd&v grote voorstander van het **behouden van de godsdienstlessen**, hetzij met een vak van 2 uur, hetzij met moslimaleerkrachten. Over het extra vak Interlevensbeschouwelijke Dialoog heb ik niet echt een zeer uitgesproken mening.

Open Vld (Laurence Libert): Ik ben een voorstander van het bijkomende vak van 'Interreligieuze Dialoog'. Bij Open Vld zijn we trouwens zeker **niet voor het vervallen van godsdienstlessen**, maar we zijn **wel** voorstander voor het **LEF-vak** over levensbeschouwingen, ethiek, en filosofie, zodat we kunnen dialogeren en leren van elkaar. We vinden dat het onderwijs niet de plek is waar je je geloof echt moet beleiden, maar wel dat je leert wat verschillende godsdiensten inhouden, waarom we er respect voor moeten hebben, waarom die godsdienst positief is in onze samenleving, etc. Wat betreft levensbeschouwing en het mediabeleid; Je hebt niet de mogelijkheid om in de diepte te gaan op alle godsdiensten. Er is dus een scheeftrekking. Onze

partij gelooft echter dat het **internet** als oplossing kan dienen, bijvoorbeeld op Youtube, zodat je zelf kan kiezen welke video's jou interesseren. De uitzending van erediensten lijkt ons dus **niet echt de rol van de VRT**.

PVDA (Ayşe Yiğit): Er is een ongelijkheidsaspect en een discriminatieaspect, en om het verder te trekken: het diversiteitsaspect. Het is de taak van het beleid om maatregelen te nemen om discriminatie weg te werken. Het **hoofddoekenverbod** in het onderwijs moet opgedoekt worden. Dat is ook een kwestie voor vrouwenrechten. Een man kan ergens wel zijn en een vrouw niet. Wat betreft het **vak Interreligieuze Dialoog**, daar ben ik heel **positief** over. Ook breder staan wij achter een **nationaal actieplan tegen racisme**, waar ook verschillende maatregelen voor het onderwijs in vervat zitten.

Vooruit (Funda Ora): Onderwijs vandaag is in crisis beland. Er zijn heel veel uitdagingen, en voor ons is onderwijs een heel heel belangrijk thema. Wij pleiten voor een **overkoepelend vak voor de diverse levensbeschouwingen** aan opkomen. Levensbeschouwelijke erediensten op de publieke zender zijn **bespreekbaar voor Vooruit**. We moeten bekijken hoe het pragmatisch en praktisch haalbaar is, inderdaad ook via **digitale** platformen, om die andere godsdiensten ook aan bod te laten komen.

Groen (Sonia Moro): Groen staat achter een vak over levensbeschouwingen, filosofie en burgerschap, wat ongeveer overeenkomt met het **LEF-vak**, omdat het belangrijk is voor de burgers van morgen om iets **gemeenschappelijks** te hebben. Bij het mediabeleid zou het interessant zijn om het VILD daarbij te betrekken als gesprekspartner. Voor Groen is vooral van belang dat er een **gelijke behandeling** is, en dat de media rekening houdt met wat er speelt in de bevolking.

6.2 Publieksvragen:

1. Wat voor nut heeft die 2 of 4 uur godsdienstles, als het toch niet uitmaakt als je daarvoor niet slaagt? Dan zijn de leerlingen ook niet gemotiveerd. We moeten **strakke eindtermen** zetten zodat ze écht een vak leren.

Jonas Slaats: Het waardegevend aan een vak hoeft niet noodzakelijk vertaald te worden in eindtermen en examens. In de realiteit wordt dat ene uurtje godsdienst meestal al **overboord gesmeten** omdat ze nog Frans moeten geven, dus daar zit het niet waardegevend aan. En het waardegevend aan zit ook in gewoon een toffe les hebben. Het is niet per se voor uw punten dat u studeert, maar als het gewoon **boeiend** is.

Dat brengt mij ook tot mijn enige caveat bij nog een **vak bijmaken** rond 'Interlevensbeschouwelijke Dialoog', of een LEF-achtig vak. Wie gaat dat vak geven? **Wie is daartoe capabel?** Ten eerste is er dat **religieuze analfabetisme**.

En de manier waarop er over religie gesproken wordt is veel vaker een groter probleem.

Ook de katholieke scholen waarin niet over islam gesproken wordt, dat is volledig ingaand tegen het idee van de **katholieke dialoogschool**. Het hoofddoekenverbod is ingaand tegen het katholieke dialoogschoolmodel. Toch doet 90% van de katholieke lokale schoolbesturen dat. Mijn punt is dus, we kunnen wel een beleid hebben, maar wat als die inrichtende machten niet meegaan? Wat als die directies niet meegaan? Wat als die leerkrachten niet meegaan? Of als ze zich niet competent voelen?

Het Gemeenschapsonderwijs is nu al bezig met vak van 'Interlevensbeschouwelijke Dialoog'. Ze zijn al van bovenaf aan het beginnen, in het zesde middelbaar, en ze gaan naar beneden toe afwerken, dat één van de uren van de godsdienstlessen vervangen wordt door 'Interlevensbeschouwelijke Dialoog'. **Ze hebben de leerkrachten daar echter niet voldoende op voorbereid of opgeleid**. Ze hebben slechts 4 workshops aangeboden, maar dat is niet genoeg voor vele leerkrachten. De hogeschool is nu een postgraduaat aan het oprichten over Interlevensbeschouwelijke Dialoog, maar dat zal pas klaar zijn tegen 2026.

2. Ik ben zelf boeddhistisch en ik zou graag een boeddhistische viering zien op de nationale televisie. Maar het boeddhisme is nog niet erkend, dus dat gaat niet. En alle andere minderheidsgroepen van levensbeschouwingen, zoals de bahai of de sjamanisten, zij willen dat waarschijnlijk ook allemaal. Maar de VRT heeft ook maar **bepaalde middelen, beperkt budget, beperkte zenduren**. In de realiteit kan dat dus niet allemaal.

Kelly Keasberry: Ik begrijp dat het moeilijk is om gelijkheid te bewerkstelligen. Maar het is wel heel belangrijk dat juist wel te doen, of tenminste daar **zoveel mogelijk naar te streven**. Er is ook **weinig kennis** over het boeddhisme bijvoorbeeld, en hoe zo'n eredienst eruitziet. Dus het zou net goed zijn, ook voor niet-boeddhisten, om dit op de publieke omroep uit te zenden. Wanneer zien we iets over bahai of hindoeïsme? Dat zijn blinde vlekken in onze kennis. **Mediakanalen kunnen dus een hefboom zijn voor de superdiverse samenleving in een vreedzame coëxistentie**. Het zou dus mooi zijn als er een programma is die verschillende levensbeschouwingen weergeeft, en dat dit dus niet een niche moet zitten.

Didier (moderator): Ik zie Bekir wat schrijven, want de minister van media is nu een cd&v'er. Dus als je morgen mee de pen vasthoudt, dan heb je hier alvast wat raad te geven.

7. Het erkennen van de levensbeschouwelijke eigenheid van overheids personeel

*Pasklare zinnen voor elk beleidsniveau: "In elk beleidsdomein - waar het ertoe doet – wordt zo gehandeld dat ambtenaren en andere **personeelsleden erkend worden in hun religieuze/levensbeschouwelijke eigenheid**, gezien de positieve bijdrage aan het algemeen **welbevinden**."*

Didier (moderator): Vanuit het perspectief van de studenten/ nieuwe generatie, hoe belangrijk zijn deze laatste pasklare zinnen voor jullie?

Samira Bedraoui (Hidaya): Ik ga spreken in opzicht van mijn generatie. Voor een generatie die opgegroeid is in een economische crisis, getraumatiseerd is door de pandemie, die links en rechts hoort dat de huizenmarkt gaat instorten, we zitten op de grens van een wereldoorlog, ... Het interesseert ons niet of onze collega's later een hoofddoek dragen of een keppeltje dragen of weet ik veel. Het interesseert ons gewoon of wij aan een job gaan kunnen geraken en een huis gaan kunnen kopen, en eventueel een mooie auto gaan kunnen rijden.

Het **Hof van Justitie** heeft onlangs beslist dat de overheid mensen kan verbieden om een hoofddoek of andere levensbeschouwelijke tekens te dragen. **Het is heel frustrerend dat er over zo'n dingen gediscussieerd wordt, terwijl er eigenlijk grotere problemen zijn.** En ik spreek niet alleen voor de mensen die een hoofddoek dragen, maar ook hun medestudenten die niks met de islam te maken hebben. Vandaag de dag zijn er grotere problemen.

En dat heeft ons niet per se intolerant gemaakt tegenover religie, integendeel. Sociale media tonen heel veel body positivity, feminisme, pride, mental health beweging, ... We laten iedereen meer in zijn waarde. Alles kan, alles mag. Je haarkleur maakt niet uit. Wat jij draagt maakt niet uit. Welke religie maakt niet uit. Dus ik merk wel dat in onze generatie er **veel meer tolerantie** is voor wat andere mensen doen. We hebben nu ook een lerarentekort, en ze zijn allemaal creatieve oplossingen aan het zoeken, meer budget, meer vorming. Alles behalve die leraar gewoon laten dragen wat ze willen. Dan ben ik zeker dat er al een klein stukje van het probleem opgelost gaat zijn.

Tenslotte is het ook heel **demotiverend**. Ik studeer zelf rechten. Ik heb mijn hoofddoek trouwens opgedaan de dag dat het Hof van Justitie die beslissing gemaakt had. Ook als teken van **verzet**; jullie gaan mij niet zeggen wat ik wel of niet mag dragen. Het is heel demotiverend om te horen dat je deze job later niet gaat mogen uitvoeren, wetende dat ik **even capabel** ben als de persoon naast me die geen hoofddoek draagt.

Ik concludeer met de hoop dat de nieuwe generatie daar verandering in gaat brengen. Dat zij niet gaan zitten zeuren om wat mensen dragen en niet dragen.

PVDA (Ayşe Yiğit): Voor mij gaat dit niet alleen over godsdienstvrijheid, of een recht om zichzelf te zijn. Voor mij is dit ook een **vrouwenrecht**. We hebben dat altijd in ons programma gehad, ook in het nieuwe programma. Ik hoop van mijn collega's dat ze in de nieuwe partijprogramma's ook geen onderscheid zullen maken tussen bijvoorbeeld front-office en back-office, waarbij je dus wel kan poetsen met hoofddoek maar niet mag lesgeven.

cd&v (Bekir Kablan): Ik ben het helemaal eens. We moeten mensen op hun capaciteiten aannemen, en een hoofddoek of keppeltje mag daar geen rol in spelen. Daarnaast wil ik ook zeggen, als je hier in België of in Europa zeggen dat je op bepaalde plaatsen geen hoofddoek mag dragen, dan ben je eigenlijk godsdienstvrijheden een beetje aan het ontnemen. De liberalen en de N-VA wijzen altijd met hun vinger naar Iran, waar de vrouwen verplicht worden om een hoofddoek te dragen. Wat ook niet kan. Maar dan is het heel hypocriet als die dan zelf ook zeggen dat je ergens geen hoofddoek mag dragen, omdat dat niet neutraal is. **Geen enkel persoon is immers neutraal**. Iedereen heeft een politieke of een filosofische of religieuze overtuiging. En daar is totaal niets mis mee. **Het enige wat belangrijk is, is dat dienstverlening neutraal is en we iedereen evenveel helpen**.

Open Vld (Laurence Libert): We horen ook wel verhalen dat jonge meisjes **soms wel verplicht** worden om een hoofddoek te dragen. En inderdaad er moet respect zijn voor mensen die wel ervoor kiezen om een hoofddoek te dragen, anderzijds is er ook de kwestie van de neutraliteit. Wij bekijken in Hasselt de situatie **persoon per persoon**, en locatie per locatie. Wij hebben de situatie nog niet gehad dat wij echt effectief de vraag hebben gekregen dat we iemand moeten weigeren voor een functie.

Vooruit: Als we een sterke welvaartsstaat willen, dan kunnen wij het ons niet veroorloven om mensen op basis van hun geloof en afkomst uit te sluiten. We hebben **iedereen nodig** om mee te bouwen aan die toekomst. Voor ons is het heel duidelijk. **Neutraliteit zit in wat je doet (een correcte dienstverlening), en niet wat je draagt**.

Samira Bedraoui (Hidaya): Ik wou nog even toevoegen dat neutraliteit twee dimensies heeft: inclusieve neutraliteit en exclusieve neutraliteit. **Inclusieve neutraliteit** is dat je neutraal bent door iedereen levensbeschouwelijke tekens te laten dragen, terwijl **exclusieve neutraliteit** betekent dat je geen enkele

levensbeschouwelijke tekens toelaat. Je kan neutraliteit dus op verschillende manieren invullen.

Groen (Sonia Moro): Ik wou precies hetzelfde vermelden. Bij Groen gaan wij voor **inclusieve neutraliteit in de publieke sector**. Discriminatie is een feit in het onderwijs, de arbeidsmarkt, de woonmarkt, de zorg, etc. Als overheid moeten we het voorbeeld geven, en dan moeten we gaan voor een inclusieve neutraliteit in de publieke sector.

Info en contact: Chiara Ghiotto chiara@orbitvzw.be